

180

Hei, mândrior, mândruluț,
De-aș pute te-aș face struț
Și te-aș răsădi-n grădină,
Te-aș uda cu apă lină,
Dimineața cu zin dulce
Și-n cătane nu te-ai duce.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980

181

Munte, munte, brad frumos,
En apleacă-ți culmea-n jos
Să mă sui în culmea ta
Să mă uit în țara mea
Ca să-mi văd părinții mei
Cine grijește de ei.
Da' părinții mei fac bine
Că beu zin și mănăcă pâne;
Săracii refugiați
Pe la Turda-s așezați,
La Turda, la Sighișoara,
La Arad, la Timișoara.
Săracu Ardealu nost'
N-a mai si pe cum o fost,
Cu fete și cu feciori
Și cu joc în sărbători.
De la Mihai Vlad, 60 ani, 1968

182

Trenule, mă iei, mă duci
Colo-n graniță la turci,
Să port caii turcilor -
Să duc doru mândrilor,
Să port caii de căpestre -
Să duc dor de la neveste,
Să port caii de frâuță -
Să duc dor de la mândruță.

183

M-ai făcut, mamă, voinic,
Roata trenului s-o-mping:
Roata trenului îi gré,
Vai de sănătatea mé.
Colecția DUMITRU IUGA, Săliștea de Sus.
De la Dumitru Iuga, 70 ani, 1982

184

Frunză verde de lămâie,
De-oi muri în cătunie
Cucule, pană albăie,
Spune la-ai mei frați, să știe;
De-oi muri pe câmp de luptă
Spune c-am scăpat de trudă,
Doi cai negri-or trage caru
Cum mi-am tras și eu amaru,
Un soldat mi-a duce crucea
Cum mi-am dus și eu pușcuța.

185

Am primit scrisoare-aleasă
Trei ani să nu stau acasă.
Tu să știi, mândruța mé,
Că trei ani nu mi-i vedé,
N-oi îmbla sara pân ploi,

Ioan Nădișan: "Strânsul" cașului la stână, Valea Stejarului

Colecția LUCIAN PERȚA

FOCUL VIU

Se zice foc viu („foc ziu”):
„pân’ce se face așe, nu-i aprins
cu nimică, numa s-aprind
lemnle sângure” (Todor Hereș, 76
ani, Cupșeni, 1977); „... di ce se face
din forța omului, din puterea
lui” (Nicolae Pașca, 54 ani, Poiana Horii-
Apuseni, 1977); „se zice foc ziu că
ăla-i ziu, atâta l-ai încălzit până
o înziet” (din lemn) (Ioan Hârb, 65
ani, Strâmtura, 1977).

Lemnul. Pentru a face focul viu
se folosesc specii de arbori
nefructiferi, mai des brad, fag,
alun, stejar: „dacă-ai frecat
două bote laolaltă, s-o aprins
una de alta. Amândouă o fost
de fag” (Ioan Buda, 81 ani, Ungureni,
1977); „freci două lemne de
brad, până când se serbântă de
se face foc din ele; uscate
lemnle...” (Toader Hereș, 76 ani,

Cupșeni, 1977); „se folosesc două bote uscate, ciobănești, de alea ce îmblă la oi cu ele,
groase, de tufă care-i dreaptă, frumoasă” (Grigore Marița, 56 ani, Turț, 1977). Se folosesc
două specii de lemn de aceeași esență. Tiberiu Morariu înregistrează, în regiunea
Văii Talaborului - Maramureș, folosirea draniței de brad cu lemnul de fag; sau în
muntele Crulea - Bucovina: fag - brad uscat - (“Contribuții la aprinderea „focului viu” în
Ardeal, Maramureș și Bucovina”, în „Anuarul revistei de folclor”, IV, 1937).

Focul viu se face „numai din brad că bradu-i rășinos, are rășină în el, are putere”
(Todor Hereș, 76 ani, Cupșeni, 1977); „Îs tri bucăți de lemne, de brad, numa de brad, că acela
se înfoacă mai iute” (Ion Drimuș, 73 ani, Strâmtura, 1977); „Lemne de fag trebe, de brad îi pre
moale; nimnică alticele, numa de fag” (Toader Neamț, 82 ani, Racșa, 1977).

Nu-i bine să facă focul viu din lemn fulgerat: „Lemnul fulgerat nu-l folosé la noi
nime, c-o îmblat necuratul pân el. Acolo-i fulgeru, unde-i necuratul băgat” (Ioan Vaida,
66 ani, Turț, 1977).

În Munții Apuseni, dimpotrivă: „Eu așe știu că lemne trăznite trebe să fie. Așe făceu
mai demult. Dacă găsiți un lemn trăznit, îl iei că nu știi când trebe. Îl duci și-l pui
unde vrei, acasă. De are cineva foc g’iu, atunce faci foc din ele” (Ana Giurgiu, 52 ani, Poiana
Horii, 1977); „se face dintr-un brad trăznit, o bucată de lemn, lemn care-i trăznit, îi sărit
așe scărâmba (așchii mari); din el omu își aduce și-l țipă în podu căsî, dacă-i o
nevoie își face (foc viu), dacă nu, stă el acolo” (Dumitru Mateș Chitoc, 65 ani, Poiana Horii, 1977).

Focul viu se obține frecând lemnele prin diferite procedee:

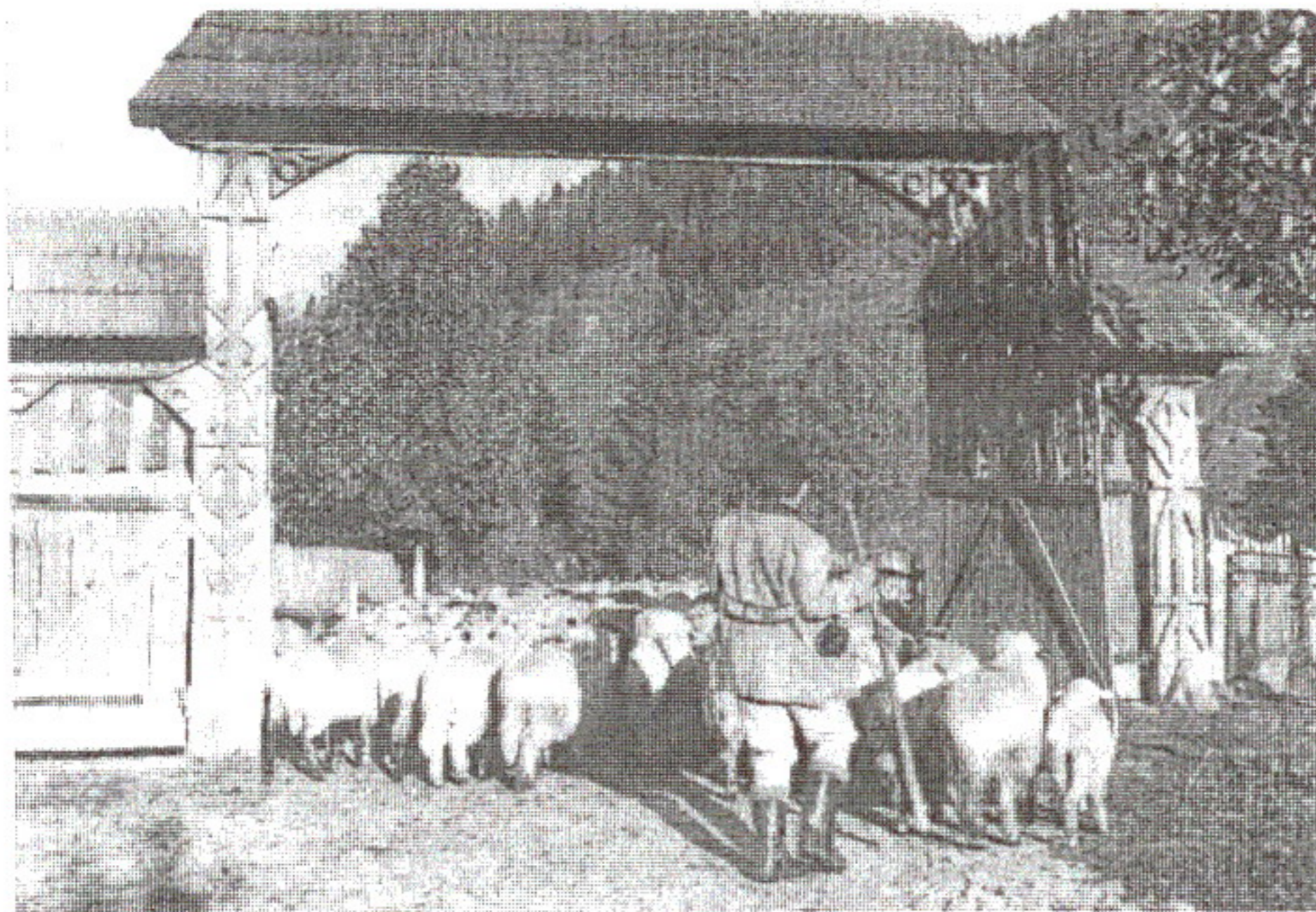
„Îl făcē patru oameni; lua două lemne de tufă uscată, cam așe de groase (arată o
bătă ciobănească) și de un metăr și jumătate de lungi și pe o parte erau cioplite;
prindeau doi de una și doi de ceialaltă și frecău și la mijloc puneu un ptic de praf,
să prindă mai bine, se înfoacă mai repede” (Ioan Vaida, 66 ani, Turț, 1977); sau îl face un
singur om: „se cioplesc cu briceagul la mijloc, puțin (botele), și se pune o botă în
piept și cu una, deasupra, se frecă. Se frecă așe, până te urăști, apoi scoți iasca,
să fie scărmoasă la capăt, bătută cu clopaciul (ciocanul) și se pune la mijlocul botii,
unde frige bota, și ie foc” (Vasile Dănescu, 67 ani, Turț, 1977); „se făcē două bucăți, așe, să
sie una mai lungă, o razămă în t’ept și cu ceielaltă atâta freci până ie foc. Un
sângur om face asta” (Gheorghe Hârb, 67 ani, Strâmtura, 1977).

Un alt procedeu, considerat mai arhaic: „Omu singur îl făcē. Trebe să aivă la dânsu
iască ori putregai galbân din mijloc de lemn de fag. Omu se pune în colibă și pune
un lemn între gerunți și cu altu frecă și când se înfoacă are putregaiu cela galben
și s-aprindē” (Toma Muntean, 50 ani, Racșa, 1977).

Ce-i mai dulce decât dulce,

Nici cu blidul nu-l poți duce?

(mnuuoș)

Francisc Nistor: Scosul oilor la pășune, Borșa

Alteori, se pune lemnul într-o bortică făcută în peretele stâniei, casei, grajdului: „Se face dintr-un brad trăznit, o bucată de lemn; se face, așe, un sul de 20-30 de centi și cam 5 centi de gros, da' rotund să fie. Se creapă la capete în patru, cruciș. După ce s-o crepat, se cască puțin crepăturile și se bagă o bucățică de lemn pentru a nu strânge iasca, dac-o strânge tare nu ie foc. Se bagă acolo de amândouă părțile iască fiartă, o fierbe cu cenușă, iască de fag să fie, nu de molid că aia nu-i bună. După aia se așază sulul ăsta aici în perete (arată un perete de grajd). Peretele de brad, la distanța cât îi de lung sulu. Pe după sulu ăsta învârte o funie de două ori, de trei ori n-are putere să tragă. Trebuie să-l faci doi veri dulci, ori din mamă, ori din tată. Apoi mai trebe un om care ține lemnul cu țarușul strâns la perete. Se trage cu putere de funie, până dă de fund gros”. (Dumitru Mateș Chitoc, 65 ani, Poiana Horii, 1977). Asemenea procedee, precum și altele sunt menționate de numeroși cercetători (Tiberiu Morariu, Traian Herseni, Dimitrie Dan, Ion Mușlea). Se face foc viu totdeauna de Sânjorz, 23 aprilie, la urcatul oilor la munte, când se schimbă târla: când dă o boală între vite, dar și atunci “când îi nevoie se face; atunci îi nevoie când ești în pericol, nici îs chibrituri, nici tu iască și am nevoie de foc. Și atâta încercam și frecam până da fum” (Toader Neamț, 82 ani, Rașca, 1977).

Cine face focul viu

“Nu se face de orice bărbați, numa ori frați, ori veri dulci. Frații să nu fie adăugați (vitregi)” (Florica Tripon, 54 ani, Belișul Nou – Cluj, 1977);

D. Iuga: O “lăptărie” mânăată spre stână, Ieud, 2000

Bună ziua căciulă
Că stăpănu n-are gură.

Colecția DUMITRU IUGA

Nici nu mi-ț vedé la voi.
Colecția ION IUGA, Săliște de Sus, 1964

186

Mândrior, de când te-ai dus
Eu floare-n mână n-am pus
Numa-o violă uscată
Ca să știi că-s supărată,
Numa-o rujă vestejită
Ca să știi că-s bănuită.

187

Peste deal, peste Beclean,
Sămănat-am măderan,
Măderan de cel albuț
Ca să-i pun mândrului struț.
Da' mândrului nu-i trebe pană
Că l-o luat domnii cătană,
Mândrului nu-i trebe struț
Că l-o luat domnii tistuț.

188

Dusu-i badea-n cătunie,
Nu s-o dus să nu mai vie
Că s-o dus să-nvețe-a scrie,
A scrie ș-a învăța
Ș-a vini și ne-om lua.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980

189

Cătunie, jug de ser,
Trag feciorii până pter,
Cătunie, jug de-aramă,
Trag feciorii fără samă.
De la Dumitru Iuga, 87 ani, 1995

190

S-o dus badea-n cătunie
Și mi-o lăsat doru mie.
Da' eu ce-am făcut cu el?
I-am făcut un legănel
Înt-o crangă de măr dulce,
Bate vântu și îl duce,
Bate vântu-ncetișor
Și-i duce bădiții dor.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980

191

Vântule cu zbor ușor,
Ușurează-mă de dor
Și meri, pe cum te-ai mai dus,
Tăt în jos, cătă apus
Și îi spune mândrii, spune,
Greul ce-l duc eu pe lume,
De când stau înstrăinat
În cetate, la Bălgrad -
Focu să o si mâncat!
Că nu-i gré cătănia
Ca doru de la mândra.
Colecția DUMITRU IUGA, Săliște de Sus
De la Dumitru Iuga, 87 ani, 1995

192

Frunză verde Ialomia
Mi-am iubit o crăsmărită

Și recrut când am plecat
Pe la crâșma ei am dat,
I-am cerut un sfert de vin,
Ié mi-o dat un lităr plin.
Colecția ION IUGA, Săliștea de Sus, 1964

193

Din Săsar de-i auzi
C-o venit de la cotare
Văsălica pe cărare
Și așe-o fo' de băut
Că-n armată n-o putut
Pușca să și o rădăce
Să tragă în inamice.
Da' după ce s-o trezit
Glonțu iute-o slobozit
După poc și de mâncare
Să nu hie hărtănit
Când a mere în peșit
La Anuca de pe Grind,
Să-i facă un prunc, o' doi
Ca să-i aivă la nevoi.
Colecția VASILE DOBRA, Săsar.

De haiducie
194

Vai, săracu pribagu,
Tată zîua suflă-n frunză,
Nici sara nu se desculță;
Dacă-aude-o frunzulé:
- Iată-te, -i mortîța mé!
Și de-aude-o frunzuliță:
- Iată-te ș-a mé mortîță!
Colecția GHEORGHE MAN, Șieu

195

Cui i place haiducia
Lasă somnu și beția
Și pe mândrile la dracu
Și pleacă-n codru, săracu.

“Se poate să facă și patru oameni, da' patru veri ori patru frați. La doi îi tare greu. Frați adăugați, ori veri adăugați, nu-s buni”. (Todor Neag Traicu, 50 ani, Belișu Nou, 1977); “Trebe să fie doi veri dulci. Numa doi verișori din frați”. (Gheorghe Giurgiu, 45 ani, Poiana Horii, 1977). Cei care făceau focul viu trebuie să fie “curați”, să nu facă păcat nu numai cu fapta ci și cu gândul. În special era făcut de tineri, “să fie în putere” (Mihai Gere, 80 ani, Bicsad, 1977). Femeile n-au voie să-l facă, mai mult “n-au ce intra între oi; când au scurgere nici nu intră ele, le dor țâțele pe oi, se fac bube, rană” (Nicolae Belbe, 68 ani, Turț, 1977); “Aicea la noi femeile nu-i slobod să treacă pântre oi nici la stână oricând, da' mai ales când nu-s curate” (Todor Buda, 56 ani, Ungureni, 1977); “Când trece o femeie care nu-i curată, trece pe de o parte și suflă peste ele, știi, să nu le spurce”. (Ioan Buda, Ungureni, 1977); “Îi slobod să intre între oi când îs curate, că dacă-s așe cum îs femeile când îs, spurcă oile. Pe de părți pot umbla, numa să nu umble pântre ele” (Todor Hereș, 76 ani, Cupșeni, 1977); “Fetele sub 15 ani, da' femeile nu tare, că au felurile lor, vezi că are câte tăte, dacă intră se poate lega bube, se leagă rană de oi”. (Ioan Vaida, 66 ani, Turț, 1977).

De ce se face focul viu.

Păcurarii făceau focul viu și treceau oile prin el “să nu fie strîcate de fiare”, “să nu stârpească”, să le ferească de “cel necurat, de tunet, de trăznet”; să nu li se strice laptele: “așe o fost într-o vară că mi s-o strîcat stâna, n-o fost lapte nimica la oi, numa puroi, sânge”. (Vasile Dănescu, 54 ani, Turț, 1977).

Și păcurarii se îndeamnă unii pe alții să sară de trei ori păstă foc “să se curățe”.

Din focul viu se face focul în stână și era oprit să se stingă - era semn rău; sau să-l împrumute - se pierdea mana oilor. Focul viu ferea oile, dar și oamenii, de boală, chiar și vindeca. Apa încălzită la acest foc are putere vindecătoare: “o fost soțu bolnav la Cluj. O zîs că un fel de infecție, o stat vo cinci săptămâni. I-am făcut foc io aici și i-am dus într-o sticlă apă acolo și s-o spălat de câteva ori și i-o trecut”.

(Mirona și Toader Neag, 50 ani, Belișul Nou, 1977).

Obiceiuri și credințe (III)

13 iunie - Ispasul. De Înălțarea Domnului se înstruță porțile, casele cu crengi de tei și acaț (salcâm). Colecția PETRE LENGHEL IZANU, Bârsana

Caii sunt sătui timp de un ceas. Intr-o colindă despre Nașterea lui Christos, se spune:

“Dar Maria nu știa Că în grajd și cai erau: Caii-ncep a tropoti, Durerea i-o mai mări.	- Fir-ați voi, cai, blăstămați Și-n lume să n-aveți saț Numa-n ziua de Ispas - Ș-atuncea numa un ceas!”
---	--

La numărătorile pentru jocuri de copii, la Săliștea se rostește (fie pe silabe, fie pe cuvinte întregi):

Azi i ziua de Ispas, Să tăiem un căne gras,	Coadă lui S-o mânânce dumnealui!
--	-------------------------------------

(sau: Pe sub nasu dumnealui!). Pe cel care se termină, acela tupește sau, la jocul “de-a prinsă” (“de-a noua”), trebuie să-i prindă pe ceilalți.

Colecția DUMITRU IUGA, Săliștea de Sus

D. Iuga: De Rusalii, Budești, 2001

Cântă goarna

Între două dealuri.

(mîrîr)

Colecția ȘTEFAN CĂMĂRAȘU, Larga, 1981